

VUOSITTAIN OPISKELTAVAT ASIAT

9. luokka: Digitaalinen hyvinvointi

Keskeiset käsitteet

Algoritmi.....	2
Digihyvinvointi.....	2
Digitaalinen jalanjälki.....	2
Disinformaatio	2
Eväste	3
Grooming eli houkuttelu	3
Identiteettivarkaus	3
Informaatiokupla.....	4
Kohdennettu mainonta	4
Media-arki.....	4
Mediasisältö	4
Mediataidot	4
Mediatietoisuus.....	5
Monivaiheinen tunnistautuminen (MFA, 2FA).....	5
Nettikiusaaminen	5
Someidentiteetti	5
Sosiaalinen media eli some	6
Tiedon eheys.....	6
Tietoturva	6
Tubettaja	7

Algoritmi

Kuvaus tai ohje siitä, miten tehtävä tai prosessi suoritetaan. Koodaaminen (ohjelmointi) on algoritmien eli ohjeiden tekemistä siitä, mitä ohjelman tulisi tehdä. Somemaailmassa puhutaan paljon algoritmeista. Jos selaillet netissä kajakkeja, sinusta kerätään selaustietoa ja yllättäen alatkkin näkemään mainoksia kajakeista. Eli algoritmi olisi tässä seuraavanlainen ohje: Jos käyttäjä katselee kajakkeja, näytä käyttäjälle mainoksia kajakeista. Todellisuudessa prosessi on kuitenkin paljon monimutkaisempi.

Digihyvinvointi

Fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia digitaalisten laitteiden parissa. Digihyvinoivan ihmisen media-arki on tasapainossa. Digihyvinvointi edellyttää, että henkilö osaa valita sopivia ja luotettavia mediasisältöjä, osallistuu aktiivisesti ja kriittisesti, käyttää mediaa yhdessä muiden kanssa, säätää mediankäytön määrää ja laatua tarpeen mukaan sekä huolehtii muista elämän osa-alueistaan.

Digitaalinen jalanjälki

Yksilöllinen digitaalinen jalanjälki muodostuu jokaiselle siitä, mitä hän verkossa tekee. Aktiivinen jalanjälki jää kaikesta, mitä henkilö tuottaa ja jakaa. Passiivinen jälki jää usein käyttäjän tietämättä esimerkiksi selaimen evästeiden kautta. Vaikka esimerkiksi jaetun kuvan poistaa jälkikäteen, ei voi olla varma siitä, poistuuko kuva verkosta kokonaan. Datan leviämistä on käytännössä mahdotonta estää.

Disinformaatio

Disinformaatio viittaa laajempaan ilmiöön, jossa tarkoitus on levittää tahallisesti harhaanjohtavaa tietoa. Disinformaation perustana voi olla kaupallinen tai poliittinen hyöty. Esimerkiksi valeuutinen on disinformaatiota. Valeuutiset voivat olla virallisen ja aidon tuntuisia, mutta ne ovat tarkoituksella vääristeltyjä. Usein valeuutisissa osa asioista on totta ja osa ei, koska näin on helpompi huijata vastaanottajaa.

Eväste

Evästeet (keksi, cookie) ovat pieniä tekstitiedostoja, jotka tallentuvat käyttäjän laitteelle. Esimerkiksi nettisivun kielen valinta voidaan tallentaa selaimeen evästeenä, jolloin käytetty palvelu muistaa tämän, eikä kysy sitä aina uudestaan. Näin ollen evästeistä on hyötyä käyttäjän kannalta ja käyttökokemus paranee. Evästeitä voidaan myös käyttää sivuston käyttäjän seuraamiseen (mitä sivuja käyttäjä käyttää ja kuinka pitkään) palveluiden kehittämiseksi ja toisaalta kolmannen osapuolen evästeitä käyttäjään kohdistuvaan mainontaan, jolloin käyttäjän tietoa siirretään varsinaisen sivuston ulkopuolelle. Tämän vuoksi antaessaan suostumuksia evästeisiin, kannattaa olla tarkkana mihin tietojasi käytetään.

Grooming eli houkuttelu

Grooming on yhteydenpitoa, jossa aikuinen manipuloi ja houkuttelee lasta tai nuorta seksuaalisiin tarkoituksiin. Yhteydenpitoon voi liittyä vihjailevia tai suoran seksuaalisia viestejä tai esimerkiksi alastonkuvien pyytämistä. Yhteydenpito voi edetä myös tapaamiseen ja fyysisiin tekoihin. Groomingia ei ole aina helppo tunnistaa, sillä se voi olla myös jokapäiväiseen elämään liittyvää keskustelua, joka ei ole selkeän seksuaalissävyytteistä. Groomaaja antaa nuorelle huomiota ja saa hänet tuntemaan itsensä kuulluksi ja hyväksytyksi. Joskus groomaaja voi tarjota nuorelle lahjoja, päihteitä tai rahaa. Grooming on aina uhka lapsen tai nuoren turvallisuudelle.

Identiteettivarkaus

Identiteettivarkaus tarkoittaa toisen henkilön henkilötietojen, kuten nimen tai pankkitietojen, oikeudetonta käyttöä. Identiteettivarkauden tarkoitus on erehdyttää kolmatta osapuolta käyttämällä varastamia tietoja. Samalla identiteetin varastanut aiheuttaa usein taloudellista vahinkoa tai muuta merkittävää haittaa. Identiteettivarkaus voi esimerkiksi tehdä ostoksia tai esiintyä sosiaalisessa mediassa toisen henkilön nimissä. Identiteettivarkaus ei ole rangaistava, jos se aiheuttaa vähäistä haittaa.

Informaatiokupla

Informaatiokupla voi muodostua, kun suosittelualgoritmit keräävät verkon käyttäjistä tietoa ja esittävät sisältöä, joka vastaa hänen aiempia mielenkiinnon kohteitaan. Tämä voi vahvistaa jo olemassa olevaa maailmankuvaa, eikä näin ollen anna tilaa uusien ajatusten syntymiselle tai vasta-argumenteille.

Informaatiokuplasta voi päästä pois, kun tietoisesti hakeutuu toisenlaisen sisällön pariin ja reagoi siihen sekä seuraa monipuolisesti erilaisia sosiaalisen median käyttäjiä.

Kohdennettu mainonta

Kohdennettu mainonta perustuu selaus- ja käyttäytymistietoa tallentaviin evästeisiin. Mainostajat käyttävät näitä tietoja räätälöidäkseen mainoksia, jotka vastaavat henkilön kiinnostuksen kohteita ja toimintaa verkossa. Tämä tekee mainonnasta henkilökohtaisempaa ja henkilölle relevantimpaa.

Media-arki

Media-arki kuvaa sitä, miten media on osana ihmisen jokapäiväistä elämää ja toimintaa. Media-arki on yksilöllistä ja riippuu siitä, millaisia mediankäyttötottumuksia, -mielitymyksiä ja -taitoja ihmisellä on. Media-arjen tasapaino on tärkeä hyvinvoinnin kannalta: median käytön on hyvä olla kohtuullista ja monipuolista.

Mediasisältö

Mediasisältöjä ovat esimerkiksi tekstit, kuvat, videot, äänet, pelit, ohjelmat ja mainokset.

Mediataidot

Mediataidot ovat nyky-yhteiskunnan kansalaistaitoja, jotka edistävät osallisuutta, oppimista, viestintää ja hyvinvointia. Mediataitoihin kuuluu kyky käyttää, tulkita, tuottaa ja arvioida mediaa kriittisesti.

Mediatietoisuus

Mediatietoisuus tarkoittaa sitä, miten henkilö ymmärtää mediaympäristönsä monimuotoisuuden ja sen vaikutukset yhteiskunnassa. Mediatietoinen ihminen osaa erottaa luotettavan tiedon ja ymmärtää, miten media vaikuttaa ajatusmaailmaamme, käyttäytymiseemme ja yhteiskuntaamme. Mediatietoisuutta kuvaa esimerkiksi se, osaako henkilö tunnistaa, millaisen informaatiokuplan hänen sosiaalisen median algoritminsa ovat luoneet ja miten se vaikuttaa hänen ajatteluunsa.

Monivaiheinen tunnistautuminen (MFA, 2FA)

Käyttäjätilin varmennuskeino, joka lisää turvallisuutta. Mikäli monivaiheinen tunnistautuminen on käytössä, tulee kirjautuminen vahvistaa käyttäjätunnuksen ja salasanan lisäksi esimerkiksi puhelinnumerolla tai autentikaattorisovelluksella, joka on kirjattu järjestelmään etukäteen. Vahva suositus on ottaa tämä käyttöön kaikissa järjestelmissä, missä se on mahdollista – sekä työpaikalla että kotona.

Nettikiusaaminen

Nettikiusaaminen on usein osa muuta kiusaamista. Se tapahtuu aikuisten tietämättä some- ja pikaviestiympäristöissä, joita ei valvota. Kasvottomassa ja nimettömässä vuorovaikutuksessa tapahtuu helposti ylilyöntejä. Nettikiusaaminen voi olla esimerkiksi pilkkaamista, uhkailua, kiristämistä, syrjintää, juoruilua, yksityisen tiedon jakamista, huijaamista, valeprofiilien tekemistä, pilapuheluita, epämiellyttäviä seksuaalissävyytteisiä viestejä, häirintää tai haittaohjelmien jakamista. Osa nettikiusaamisen muodoista täyttää rikoksen tunnusmerkistön ja siihen tulee aina suhtautua vakavasti.

Someidentiteetti

Someidentiteetti tarkoittaa sitä, miten henkilö esittää itsensä ja elämänsä sosiaalisessa mediassa. Monet saattavat pyrkiä rakentamaan itsestään kuvaa, joka vastaa yhteiskunnan tai heidän seuraajiensa odotuksia ja ihanteita. Tämä voi johtaa siihen, että somekäyttäjät esittävät itsensä tavalla, joka poikkeaa heidän todellisesta identiteetistään ja kokemuksistaan. On hyvä tiedostaa, että somessa

korostetaan usein elämän parhaita hetkiä ja jätetään huomiotta arjen haasteet ja epätäydellisyydet.

Sosiaalinen media eli some

Yleensä maksuttomia verkkoviestintäympäristöjä, joissa käyttäjillä on mahdollisuus olla sisällöntuottajia ja vuorovaikutuksessa muiden käyttäjien kanssa. Sosiaalisen median alustat ovat erilaisia ja niiden käyttäjäryhmät eroavat toisistaan. Alustoilla on ikäraajat. Yksityisyysasetuksilla voidaan säätää sitä, mitä omia sisältöjä näytetään muille käyttäjille. Alustat keräävät tietoa käyttäjistään ja sisältävät paljon mainoksia. Algoritmit ohjaavat sitä, millaista sisältöä kukin käyttäjä sosiaalisen median palveluissaan näkee. Sosiaalisen median avulla voi myös ansaita rahaa mm. kaupallisella yhteistyöllä.

Tiedon eheys

Tiedon eheys on olennainen osa tietoturvaa. Eheyden tarkoituksena on varmistaa, että informaatiota ei päästä muokkaamaan ilman asianmukaisia valtuutuksia. Eheää tietoa ei ole muutettu luvatta tai vahingossa sen jälkeen, kun tekijä on sitä viimeksi käsitellyt. Voidaan lisäksi määritellä sisäinen eheys, joka tarkoittaa, että tieto on loogista. Ulkoinen eheys puolestaan tarkoittaa, että tieto on paikkansapitävää.

Tietoturva

Tietoturva on yksi tietosuojan toteuttamisen keino. Sen tarkoitus on suojata tietoaineisto ja tietojärjestelmät. Usein tietoturvasta puhuttaessa käsitellään virussuojausta, palomureja sekä verkkoyhteyden salaavia VPN-ohjelmistoja. Suurin osa hyvän tietoturvan toteuttamisesta tulee kuitenkin ns. hallinnollisesta tai organisatorisesta tietoturvasta, jolloin käyttäjien ohjeistamisen ja heidän toimintansa merkitys korostuu. Tähän sisältyy mm. hyväksytyjen ohjelmistojen käyttö (runsas erilaisten ohjelmistojen latailu lisää tietoturvariskejä), järkevä ja asianmukainen toiminta, salasanapolitiikat sekä käyttöoikeuksien rajaaminen.

Tubettaja

Tubettaja tuottaa videoita verkkoon, yleensä YouTube-palveluun. Tubettajat tekevät videoita eri aiheista. Osa tubettajista elättää itsensä videoiden tekemisellä, jos heillä on tarpeeksi katsojia ja mainostuloja.